

OPERA SAN'ATINING RIVOJLANISHI VA SOTSIAL AHAMIYATI.

Ergashev Asilbek Alisher o'g'li

Guliston davlat universiteti 2-bosqich talabasi

Ibragimova Nilufar Adxamovna

Ilmiy rahbar: Guliston davlat universiteti v.b.dots.

Annotatsiya: *Opera faqat musiqa va drama san'atini emas, balki u o'zida ijtimoiy, siyosiy va madaniy o'zgarishlarning aksini ham ifodalaydi.*

Kalit so'zlar: *Opera san'ati, ariya, dramaturgiya, teatr, sahna, kòpovozlik, orkestr, monodiya, sahna, kamerata, lamento, janr, dirigijor.*

Opera san'ati XVII asrning oxirlarida Yevropaning turli mamlakatlarida shakllanib, rivojlanishga kirishdi va tez orada barcha sinf va ijtimoiy qatlamlarga ta'sir o'tkazadigan muhim madaniy hodisaga aylandi. Opera, dastlab aristokratiya va boy sinflar uchun maxsus san'at shakli sifatida paydo bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan keng ommaga taqdim etilib, xalq orasida ham katta e'tibor qozondi.

Bu san'at turi orqali nafaqat estetik zavq olish, balki ijtimoiy va siyosiy masalalar, diniy va falsafiy g'oyalar ham muhokama qilindi. Opera san'ati, ayniqsa XVIII- asrda, ijtimoiy qatlamlar orasida madaniy bog'lanishlarni kuchaytirib, xalqning fikrini bildirish va ularni ijtimoiy masalalarga jalb qilish uchun qulay vositaga aylandi.

Opera san'ati tarqalishi va uning ijtimoiy ahamiyati haqida so'z borganda, bu san'at shakli nafaqat musiqiy ifodaning, balki teatr sahnasini, liboslar, balet va boshqa san'at shakllarining uyg'unlashuvini o'zida aks ettiradi.

Opera - insonlar hayotidagi eng muhim voqealarni sahnalashtirish orqali xalqni o'ziga jalb etgan. Shu bilan birga, opera, yirik va kichik jamiyatlarda biror bir qaror yoki g'oyani targ'ib qilishda kuchli vositaga aylanib, o'zining sotsial ahamiyatini yanada oshiradi.

Opera san'ati insoniyatning eng murakkab, eng keng qamrovli sahna san'atlaridan biridir. Uning shakllanishi bir kunda yoki qisqa davrda yuzaga kelgan hodisa emas, balki ko'p asrlik musiqiy, teatr va adabiy tajribalar uyg'unligining natijasidir.

Opera san'ati yuzaga kelishi uchun Yevropa davlatlarida Uyg'onish davri, qadimgi yunon madaniyatiga qaytish, inson ruhiy olamini chuqur tadqiq etish kabi jarayonlar sodir bo'lishi kerak edi.

Opera aynan shu tarixiy davr talabidan kelib chiqqan san'at turi bo'lib, unda musiqa, dramaturgiya, aktyorlik mahorati, sahna harakati, dekoratsiya va orkestr san'ati birlashadi. Opera ko'plab tadqiqotchilar fikricha, o'z ildizlarini qadimgi yunon tragediyalaridan oladi.

O'sha davrdagi sahna asarlari xorda aytiladigan qo'shiqlar, musiqiy ritmlarga asoslangan dialoglar bilan boyitilgan edi. Bu qadimgi ko'rinish opera uchun g'oyaviy zamin yaratdi.

Yunon tragediyalari musiqaning dramatik kuchi, sahna harakati, voqealar rivoji orqali tomoshabinga kuchli ta'sir ko'rsatgan.

Florensiya kameratasi ham ana shu qadimgi san'atni qayta tiriltirishni maqsad qilgan. XVI- asr oxirida Florensiyada san'atkor, olim va aristokratlardan iborat kamera to'plami shakllandi.

Ular qadimgi yunon san'atini qayta tiklash, musiqani dramatik ifoda vositasiga aylantirish, matn ma'nosini aniq yetkazish g'oyasini ilgari surdilar. Shu jarayonda monodiya – bir ovozli, matnni yetakchi qilib aytiladigan qo'shiq shakli yaratildi. Bu shakl keyinchalik opera vokal uslubining asosiga aylandi. 1597-yilda Yakopo Peri tomonidan yaratilgan "Dafna" operasi musiqiy drama sifatida tarixga kirdi. Uning "Evridika" operasi esa keng tarqalib, boshqa davlatlarga ham ta'sir ko'rsatdi. Bu davrdan opera mustaqil san'at turi sifatida shakllana boshladi.

Klaudio Monteverdi esa operani chinakam dramatik kuchga ega sahna asarga aylantirdi. Uning "Orfey" operasi bugungi kungacha mashhurligini yo'qotmagan holda barokko davrining eng yirik durdonasi sanaladi. Barokko davri (XVII asr) opera san'ati uchun muhim bosqich bo'lib, unda quyidagi jihatlar shakllandi: murakkab vokal partiyalar; orkestrning kuchayishi va kengayishi; dekoratsiyalar va sahna texnikasining rivoji; qahramonlar xarakterini ochishda musiqaning yetakchi o'ringa chiqishi.

Bu davrda opera yirik saroy teatrlarida asosiy ko'ngilochar san'atga aylandi. XVII-asrning oxiri – XVIII-asrlarda opera nafaqat saroylarda, balki xalq orasida ham ommalasha boshladi. Opera teatrlarining ko'payishi, ijrochilik maktablarining shakllanishi uning xalq san'atiga aylanishiga xizmat qildi. Opera janri Italiyada paydo bo'lgan bo'lsa-da, qisqa vaqt ichida butun Yevropani zabt etdi. Har bir davlat opera san'atini o'z milliy madaniyatiga moslab qayta yaratdi. Bu jarayon XVII–XIX asrlar davomida kuchli madaniy almashinuvni yuzaga keltirdi.

Italiyalik buyuk kompozitor Klaudio Monteverdining ijodi XVII-asrning musiqa madaniyatida yorqin hoqisalar sifatida namoyon boldi. Uning ijodi Ya.Peri va Dj.Kachchinidan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turgan. Uning yozgan operalari „Orfey“, „Ariadna“ „Poppeyaga toj kiydirish“ operalaridir.

„Poppeyaga toj kiydirish“ operasining dramaturgiyasi yorqin qarama-qarshiliklarga asoslangan. Operadagi xarakterning kuchi va haqqoniyligi kompozitorni uning buyuk zamondoshi Shekspir bilan tenglashtirishiga asos bo'lgan.

Opera va oratoriyaga kirib kelgan va butun XVII-asr davomida saqlanib qolgan lamento („arz yigi“) musiqali janriing yaratilishi aynan Monteverdi nomi bilan bog'lanadi. Monteverdi yakkaxon ijrochilikning turli shakllarini yaratuvchisidir. Bulardan deklamatsiya, ikki qismli shakl, Da capo ariyasi va boshqalar.

Monteverdi tomonidan ishlab chiqilgan opera dramaturgiyasi tamoyillari Alessandro Skarlatti boshchiligidagi italiyalik buyuk kompozitorlar tomonidan qo'llanilgan. XVII - asrga qadar uzoq davom etgan dunyoviy va cherkov musiqasi bilan chegaralanish jarayoni yakunlanib, opera vujudga kelishi uchun shar-sharoitlar yuzaga keldi.

Opera italyanchada ish, mehnat, asar degan manoni bildiradi. Opera-bu teatr, shariyat, raqs va musiqa birlashuvi sintetik janr.

Uning badiiy ta'sir vositalari shegarasiz va shuning uchun ham u musiqa sohasida yetakchi o'rinni egallaydi.

Opera ta'siri XVII-XVIII-asrlar musiqa sanatining kòplab sohalariga òz tasirini kòrsatadi.

Opera tufayli cholgu musiqasining yangi janrlari vujudga keldi.

Bular uvertiyura, orkestr, balet suitasi va boshqalar. Oratoriya va kantata kabi cherkov musiqa janriga operaning kompozitsiya tamoillari vokal uslublari hususiyatlari kirib keldi.

Operaning katta sahna uchun keng auditoriya bilan muloqat qilish uchun mòljallanganligida uning alohida ijtimoiy ahamiyati namoyon bòldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. Jabborov, S. Begmatov, M. Azamova. O'zbek musiqasi tarixi. T., 2018.
2. D. Fedorova, Rossiya roman yozuvchilarining ijodiy uslublari va zamonaviy tendentsiyalar. Adabiyot va madaniyat, 10(2), 33–47. 2017.
3. V. Petrov, A. Alyabyev, A. Varlamov va A. Gurilyov: Rus romanining yangi avlodi. Rus adabiyoti jurnali, 22(4), 78–92. 2019.
4. B. Sidorov, (2018). Rusiya romanining rivojlanishi va zamonaviy yozuvchilar. Kazan Nashriyoti. M., 2018
5. A. Trigulova. Xorijiy musiqa adabiyoti. T., 2017.
6. N. Ibragimova. TALABALARNING IJRO MAHORATLARINI O'STIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING AHAMIYATI. Vol. 4 No. 47 (2025): O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI